

VANDA BABIĆ GALIĆ

Odjel za kroatistiku Sveučilišta u Zadru

pregledni naučni rad

Boka kotorska u znanstvenoj vizuri Vojislava i Milorada Nikčevića

Dvojica braće su na svim kulturološkim razinama u svojim znanstvenim radovima isticali, promovirali i jačali crnogorsku nacionalnu samosvojnost i posebnost. Moj znanstveni put jače je vezan za Miloradove smjerokaze iako smo se Vojislav i ja susreli na crti nepokolebljive obrane crnogorske državotvornosti koja je bila (i još je) izložena velikosrpskim težnjama. Iz radova obojice pokazat će se njihov odnos prema bokokotorskoj književnoj baštini posebno onoj koja pripada hrvatskoj kulturi i književnoj baštini Crne Gore. Nastala, po riječima Milorada Nikčevića, *u Kotoru i drugim književno razvijenim sredinama u Boki (Perast, Budva), u društvenim uvjetima komuna pod mletačkom dominacijom, u tematskom, stilskom i jezičnom smislu, s obzirom na hrvatski i latinski izraz, organski je dio i hrvatske književnosti, ali, baštineći iskustvo književnih dodira, ona simultano i povijesno znači inačicu crnogorskoga standarda*. Iz njihova rada u odnosu na Boku kotorsku pokazat će se jedinstven stav dvojice crnogorskih znanstvenika s istaknutim hrvatskim znanstvenicima kako u odlučnosti jačanja crnogorske državotvornosti tako i u posebnostima onoga dijela hrvatske kulture koju baštine obje države. Boka kotorska u iznesenim okvirima zauzima posebno mjesto.

Ključne riječi: Boka kotorska, državotvornost, baština Crne Gore, hrvatska baština

Tema koju sam odabrala nije slučajna. Naime, veliki dio moga znanstvenog puta usko je vezan uz rad akademika Milorada Nikčevića. S obzirom na veliki broj publikacija koje su ova dvojica znanstvenika ostavili, ne bi smjelo biti teško istaknuti znanstvene obrise Boke u njihovim radovima. Pisati samo o

jednom od ove dvojice velikana crnogorske filologije je zahtjevno, a nekmoli o obojici, posebno u odnosu na njihov znanstveni doprinos proučavanju bokokotorske književne baštine. Oni upućeniji u naš rad znat će da ima puno poveznica, ali i nekih razmimoilaženja u tezama, no, to i jest posebna draž struke. Puno bitnije je da smo se našli, povezali i da se podudaramo u temeljnim postavkama. A upoznali smo se u jednom izuzetno teškom vremenu iz kojega je trebalo izaći uzdignuta čela i čista obraza. Upravo to je prva odrednica dvojice znanstvenika: Biti čovjek i biti svoj!

Obojica profesora pratila su moj znanstveni rad koji se bazirao na proučavanju hrvatske komponente bokokotorske književnosti i kulture. Od 1992. kada započijem do danas, imala sam sreću da me uz akademika Kolumbića koji je prijateljevao s akademikom Rotkovićem prate Miloš Milošević i braća Nikčevići. Knjiga *Kulturalno pamćenje – ogledi o hrvatskoj književnosti i kulturi Boke kotorske* (Babić, 2016) na neki način je kruna njihova zajedničkog promišljanja, rada, brušenja, usmjeravanja mojeg znanstvenog rakursa.

Od 1992. do 2016. prošlo je 24 godine u kojima sam detaljno, iscrpno proučavala hrvatski kulturni i književni kod Boke, a srž mojih promišljanja iznesena u je spomenutoj knjizi o kojoj je recenzent Milorad Nikčević istaknuo:

„Bokokotorska kulturna i književna baština rasadište je interliterarnosti i interkulturalnosti gdje nalazimo pisce i djela izvorno vezane za različite književne i kulturalne tradicije. Ova knjiga je nesumnjiv doprinos kroatistici i montenegristici kao most satkan od finih niti poveznica koje metodom kulturalnog pamćenja otvaraju nove mogućnosti promatranja kako hrvatske tako i crnogorske književnosti i kulture, pri tom ne umanjujući jedna drugu, već upravo suprotno ispreplićući ih u svojim sličnostima, ali i posebnostima koje predstavljaju duhovno i kulturološko bogatstvo oba naroda“ (2017: 337)

Ovo naglašavam iz dva razloga. Iako je moja knjiga posvećena academicima Nikici Kolumbiću, Radoslavu Rotkoviću i prof. dr. Milošu Miloševiću ne bi bilo šireg uvida i ovakvih spoznaja da me akademik Milorad Nikčević pravodobno nije uključio u svoj projekt *Kulture u doticaju: stoljetni hrvatski i crnogorski književno-kulturni identiteti*, u okviru kojega su se moja saznanja, istraživanja

i kompletan uvid u bokokotorsku književnu baštinu usustavili i formirali upravo onako kako je Nikčević istaknuo u recenziji moje najnovije knjige. S druge strane, u okviru tog projekta je iznosio svoje vizure i o književnoj baštini Boke.¹ A, Vojislav je upravo na tomu inzistirao onomad kada je u svojim člancima citirao moju antologiju hrvatske književnosti Boke kotorske od najstarijih vremena do preporoda (Babić 1998) i to na znanstvenom skupu u Tivtu u čijem sam Organizacijskom odboru bila, ali ne i na izlaganjima.

Boka kotorska – jedno od izvorišta hrvatske pasionske baštine, naziv je skupa i zbornika u kojemu je Vojislav objavio članak „Kotorska biskupija u identifikaciji književnosti Boke kotorske“ (2006: 105-130) s posebnim osvrtom upravo na antologiju hrvatske književnosti Boke. Nakon uvida u *Prozu i Poeziju baroka* (Milošević, Brajković 1976; Milošević, Brajković 1978), krucijalne antologije bokokotorske književnosti, te uvida u Pantićevu hrestomatiju (Pantić 1990) V. Nikčević ističe: „Po redošljedu pojavljivanja, sada slijedi prikaz hrestomatije o hrvatskoj književnosti Boke Kotorske s predgovorom. Nju je sastavila i njezin predgovor (...) sačinila Vanda Babić, Hrvatica i rimokatolkinja, i sama Bokeljka (...)“ (2006: 110) Potom daje kratki opis djela s naglascima na ključne elemente varijeteta i kontinuiteta s dvama zamjerkama. Prva je da „... ne ulazim u bliže određenje atributa „hrvatska“ u naslovu „Hrvatska književnost Boke kotorske do preporoda“, a druga da Vanda Babić je sve to skupa sagledavala samo iz hrvatske optike, ali ne i iz crnogorske književne perspektive u Boki kao regiji Crne Gore, koja se nipošto ne može zaobići“ (2006: 110) Zajednička shvaćanja su nam u povezanosti bokokotorske književne baštine „s ostalijem dijelom hrvatske literarne baštine“ (2006: 110), za čije opstojanje je odlučujući kontinuitet s dubrovačkom književnošću (2006: 112).

No, odgovor na prvu opasku nalazi se u samom uvodu antologije gdje je jasno naveden razlog pripadnosti starije bokokotorske književnosti hrvatskome književnom krugu (Babić 1998: 5) Također, iz tadašnjih perspektiva i uvida istaknula sam činjenicu da je bokokotorska književna baština „dugo bivala zanemarivana u hrvatskim književno-znanstvenim obradama“ (1998:6) no i činjenicu da su taj korpus najčešće i na razne načine svojatali neki srpski

1 Veliki broj stručnih i znanstvenih radova upravo je iznjedrio ovaj projekt. Vidjeti više na: https://bib.irb.hr/pretrazivanje_rezultat

i crnogorski znanstvenici „iako hrvatski bokokotorski pisci pokazuju slabe dodire s njihovim književnim i kulturnim ozračjem“ (1998: 6). Ovaj dio se odnosio na razdoblja humanizma, renesanse i baroka koja sasvim drugačije komuniciraju s crnogorskim zaleđem nego tijekom burnog 19 stoljeća. A upravo tada objavljuju se dvije monografije koje svojataju cijeli prostor današnje Crne Gore pripajajući ga grani stabla srpskog naroda (Vidjeti Erdeljanović 1997; Nakićenović 1999). Osim navedenog, tu sam prije svega mislila i na Pantićevu hrestomatiju, a o čemu sam ranije pisala (2016: 121-192), a i o čemu će ovdje još biti riječi. No, to je Vojislavu bilo posve jasno posebno u odrednicama koje su nas spajale u zajedničkom cilju, a koje smo prezentirali upravo na spomenutom znanstvenom skupu u Tivtu, 2006. godine.

O ulozi Katoličke crkve nemamo ista gledišta, posebno ne da je „Kotorska biskupija rimokatoličko stanovništvo u njoj (Boki, V. B. G.) odnarođivala od Dukljana/Zecana/Crnogoraca“ (Nikčević 2006: 123), no držim da je kao i na drugim autohtonim hrvatskim prostorima odigrala u određeno vrijeme krucijalnu ulogu. Nije samo ona povezivala bokokotorski književni krug s ostalim književnim krugovima u Dalmaciji, što se daje iščitati u brojnim povijestima hrvatske književnosti od Ljubića do S. P. Novaka, gdje su baš u obojice najviše uključeni bokokotorski književnici s tim da u najnovije vrijeme S. P. Novak to čini sustavno i bogato nudeći dosta zanimljivih, manje poznatih, a vrijednih i u krajnjem slučaju dovoljno nepoznatih hrvatskih književnika Boke (Babić 2016: 26-27).

No to što se ne bismo Vojislav i ja složili oko nekih pitanja ne bi i nije utjecalo na naš zajednički put. A put je državotvorna, samostalna Crna Gora, crnogorski jezik i autokefalna Crnogorska pravoslavna crkva. Put je Boka kotorska uz, kako on kaže, „hrvatsku optiku i duhovnu crnogorsku književnu perspektivu u Boki kao regiji Crne Gore“ (Nikčević 2006: 110). Dodala bih i Hrvate Boke koji su autohtoni i svoji. Renesansa i barok Boke dio su hrvatske i baštine Crne Gore. Stara književnost Boke pisana je i hrvatskim jezikom što je na više razina dokazano preciznim znanstvenim aparatom (Vidjeti Babić 2006, 2008, 2016). S druge strane, Zmajevići su podrijetlom s Njeguša. Blažena Ozana Crnogorka blaženica je Katoličke crkve koja nije nacionalna crkva. Pasijska baština dio je obreda Katoličke crkve. No, istu je pravoslavna

zabranjivala. U pisanim izvorima ima podataka kako se u širim slojevima i u Perastu očuvao narodni jezik (Babić 2005: 46). U kotorskoj biskupiji se u crkvi vrlo rano upotrebljava pučki govor, tako imamo podatak da rimska kongregacija koncila dozvoljava 1641. godine kotorskom biskupu Vinku Bući da može dopustiti moljenje molitava na pučkom jeziku i ilirskom govoru, osobito onima koji ne znaju latinski (Butorac 1999: 241). Peraška općina je 1672. godine tražila od mletačkog dužda da za opata sv. Jurja postavi dr. Ivana Petra Tagliapietra, jer je poznavao ilirski jezik.² Potom Andrija Zmajević na pročelju crkve sv. Nikole u Perastu upisuje na hrvatskom jeziku sjećanje na Peraški boj 1654. godine. O proslavi prve stogodišnjice Peraškoga boja, godine 1754., kapetan Petar Mazarović pred slikom Gospe od Škrpjela, u crkvi sv. Nikole u Perastu održao je govor na hrvatskom (narodnom) jeziku.

Glagoljica je poznata i u Boki kotorskoj jer se u Bogdašiću i Lješeviću glagoljalo, a krajem 1775. ljudi s područja Sv. Jurja traže u Dalmaciji *ilirskog* svećenika, kojeg i dovode iz Rogoznice, obvezujući se da će mu godišnje isplaćivati pet cekina, a njegova je obveza bila stanovati na otočiću sv. Jurja i narodu preko sv. Mise propovijedati na ilirskom jeziku. (Butorac 1999: 243). Također se 1754. molitve Velikog Petka, proročanstva, poslanice, Muka, poklon križu obavljaju na ilirskom jeziku da puk bolje razumije. Molitva za dužda na Veliki Petak, također se moli na narodnom jeziku. Zanimljivo je i neobično, ali za narodni jezik i osjećaj vrlo bitno, što je Andrija Zmajević napisao odredbe Spičanskog sinoda 1674. godine *narodnim jezikom* iako se one po pravilu pišu latinskim. U Perastu tijekom 17. i 18. stoljeća nastaju mnoge narodne pjesme, ali i bugarštice. Vicko Zmajević svoje nagovore pod naslovom *Razgovor Duhovni* (1682–1685) piše *narodnim* (hrvatskim) jezikom, a Tripo Kokolja, poznati barokni slikar, na oltarnoj pali u crkvici sv. Ane potpisuje se: *U molitvach tvoiech spomeni sei od mene gresnica Tripo Cocoglia pitur molim* (Butorac 1999: 249). Na slici u peraškoj općinskoj vijećnici, na kojoj se nalazi Marko Martinović s ruskim prinčevima, stoji hrvatskim jezikom ispisano:

Marko Martinovih uccechi principe i gospodu moskovsku tu imenovanu na morski nauk i vladagnie. (Isto)

Andrija Zmajević na dan svog posvećenja za barskoga nadbiskupa od peraške

² Ilirski jezik se ovdje upotrebljava u smislu hrvatskog narodnog (pučkog) jezika.

općine, ne slučajno, dobiva na poklon zbirku pjesama složenu njemu u čast po Petru Kanaveliću, Tripu i Vicku Skuri i Živu Bolici; sve pjesme napisane su hrvatskim jezikom. Marko Ivanović iz Dobrote je napisao *Spjevagne odkupljevna svieta*, i objavio ga u Veneciji 1815. godine. Butorac za njega kaže: „Auktor ovog hrvatskog djelca donosi mjesto predgovora jednu bilješku, pisanu talijanskim jezikom, u kojoj naglasuje čitaocu, neka primi, ako ne vrijednost knjige, a ono barem njegovu dobru volju, da mu koristi i njegovu ljubav za maternji jezik“ (Butorac 1999: 251).

Nije potrebno posebno objašnjavati da su termini *narodni*, *ilirski* ili *slavenski* sinonimi za hrvatski jezik. U Boki se osjetio jak utjecaj hrvatske države i prvog hrvatskog kralja Tomislava (925), posebno na kulturno-crkvenom području. Naziv Crvena Hrvatska poznat je i u prošlosti Boke, od Dukljaninova ljetopisa do Flavija Blondusa (1388-1463), Mavra Orbinija (1601), Jakova Lukarevića (1551-1615), Pavla Vitezovića (1652-1713) i Junija Rastića, a Andrija Balović, peraški opat (1766-1784) znakovito naslovljuje svoj rukopis kronike iz peraške povijesti: *Historia della val: Nob: Naz: Pirus., del Seno Rezonnico, e della Dalmazia Superiore, o sia Croazia rubea*. Dakle, Balović ne samo da zna za Crvenu Hrvatsku već i to da se i Perast s risanskim zaljevom, odnosno Bokom kotorskom nalazi u južnoj Dalmaciji ili u Hrvatskoj (Croazia rubea) (Babić 2005: 49).

Danas su gotovo svi katolici u Boki Hrvati, a to su bili i u starije doba, za što postoje mnogi dokazi. Dubrovački pjesnik Nikola Nalješković (1510-1586) ubraja u pojam naroda Hrvata gradove: Dubrovnik, Hvar i Stari Grad, Zadar, Šibenik i Split s Kotorom. U zbirci pjesama iz 1616. godine nalazi se pjesma Marina Draga, Kotoranina, koji u čast Bartola Kašića kliče:

*Kada s'navijestio u pjesnijeh svud glas tvoj,
Naši Dalmatini, i vas rod Harvacki
Daržat će u cini pjevanja glas rajski;
Od našega mora do mora ledena
Živi od govora dika će plemena.*(Babić 2005: 49)

Stihovi jasno odaju svijest o hrvatskoj narodnoj pripadnosti starih Kotorana, ali i o zajedničkoj povezanosti i pripadnosti hrvatskog naroda slavenskoj zajednici. Andrija Kačić Miošić je održavao uske veze s nekim uglednim

Bokeljima iz Perasta i Dobrote, a o povezanosti s Bokom govori i to da je Kačić svoje prvo izdanje *Razgovora*, godine 1756., posvetio Dobročaninu Vicku Kosoviću, a drugo, godine 1759., također Dobročaninu Luki Ivanoviću. Kačić je u svojim pjesmama jasno naznačio narodni osjećaj Bokelja, katolika. U svojim pjesmama on Boku zove *dikom od Hrvata* ili joj kliče *o ti Boko, hrvatska odoru*, a *Perašćani* su mu *junaci, što svidiće krajine Hrvatske* (Babić 2005: 49).

O hrvatskoj narodnoj pripadnosti svjedoči i Rus, Petar A. Tolstoj, koji je boravio u Boki i u Perastu 1698., a svoja zapažanja iznio u knjizi *Putovanje u Italiju i na otok Maltu (1697–1698.)*. On u Boki nalazi hrvatsku narodnost, hrvatsko ime, jezik, običaje i nošnju. Rus je u Boki boravio nekoliko godina prije svršetka najintenzivnijeg useljavanja Srba iz hercegovačkog zaleđa. „Ove Hrvate iz bokeljskog primorja nadovezuje kao jednu suvislu cjelinu na Dalmatince, koji po Tolstoju govore svi slavjanskim jezikom, a talijanski svi znadu i nazivlju se “Hervati”. U gorskim selima nalazi Srbe “grčke vjere” koji su nedavno prebjegli ispred prokletih Busurmana (Turaka) u mletačku državu“ (Butorac 1999: 258).

I bokeljski govor odaje usku povezanost s maticom Hrvatskom jer nije teško pronaći u arhivima ostatke čakavskih tekstova ikavskog narječja, bilo književnih bilo administrativnih iz kotorskog sudskog arhiva. U prilog tomu nam svjedoči djelo budvanskog plemića Krsta Ivanovića koji krajem 17. stoljeća piše na hrvatskom jeziku *Povist od života kraljice Olive kćere Cesara Julijana*, najčišćom ikavštinom s mnogim tragovima čakavštine, što govori i o narječju rodnoga kraja Ivanovića koji je vrlo rano napustio Budvu i živio u Mlecima kao kanonik bazilike sv. Marka. Također, iz 17. stoljeća su i *Pravila koludrica svete Marije od Anđela u Kotoru*, napisana hrvatskim jezikom, ikavštinom s tragovima čakavštine, a takvu sliku nalazimo i u peraškim bugaršticama, počasnicama, ali i u pasionskim djelima *Muci Isusovoj* i *Plaču Marijinu*. No, štokavština i ijekaviština vremenom sve jače prodiru te kroz 17. stoljeće potiskuju stariji govor što vidimo po kasnijim prijepisima pasionskih tekstova koji su nasilno ijekavizirani (Babić 2008). Vicko Zmajević je imao osjećaj za čakavsku starinu i, iako štokavac, držao je da je dalmatinska čakavština bliža književnom jeziku nego bosansko narječje, dakle suprotno od mišljena Bartola Kašića koji je stoljeće prije propagirao štokavštinu.

Važno je napomenuti da su u Perastu u tim vremenima upotrebljavali hrvatske

nazive za mjesece, što je lako vidljivo u arhivskim dokumentima koja su, kao primjerice jedna bugarštica u Balovićevoj pjesmarici notirana *15. suibgna 1654. i 30. Ruia 1687.*, ili primjer poklona peraške općine Andriji Zmajeviću na *9. kolovoza 1671.* godine.

Već smo napomenuli da su se u Boki odnosno Perastu kao sinonim za hrvatski jezik upotrebljavali termini *ilirski* ili *slavenski*, jednako kao i na ostalim područjima Hrvatske. Tako Julije Balović, peraški pisac, u svom djelu *Pratichal Scrivaneschae*, naziv *Slavo-Illirico*, objašnjava sa *Slavo-Hrvat* (Butorac 1999: 267).

Vicko Zmajević u svojim *Razgovorima duhovnim* zove naš narod slovinskim, a Butorac ističe: „Izrazit predčasnik Strossmayerove ideologije, Vicko Zmajević, kome je djelatnost čist odraz hrvatskog duha, zove Rusiju kćerkom ilirskoga jezika, a slavenski svijet ilirskim narodom, protegnuvši naziv ilirski na sve slavenske narode (1999: 265). Naime, Pavao Ritter Vitezović u svome spisu *Croatia rediviva*, iz 1700. godine, uzima nazive ilirski, slovinski ili slavenski i hrvatski za sinonime. Time bi se dalo zaključiti da je Vitezovićevo djelo moglo utjecati na Vicka Zmajevića, jer su obojica zastupala istu ideju glede slavenskog problema (Babić 2005: 51). U svakom slučaju mnogo je podataka i činjenica koje dokazuju kako Boka ide ukorak s ostalim hrvatskim sredinama, ne zapostavljajući hrvatski jezik i narodnu pripadnost.

Iz navedenog se daje raspoznati Vojislavova i moja drugačija polazišta, no naša osnova su temelj opstojnosti crnogorske države koja u je različitim vremenima na različite načine utjecala i stvarala bokokotorski kulturni kolorit koji pri tom ne oduzima ništa od njezine autohtonosti. Sve navedeno Vojislav je razradio u raspravi i promotrio svojim okularom, a Milorad je bokokotorske književnike obradio unutar povijesti crnogorske književnosti, kao, sasvim razumljivo, dio književnosti Crne Gore (Babić 2016: 21–34). Nedvojbeno je interliteralno i interkulturalno prožimanje bokokotorske književne zajednice koja je kao takva interdisciplinarno raspoloživa za različite modalitete proučavanja književnosti dvaju naroda, Hrvata i Crnogoraca. To potvrđuje i njezina uključenost u obje povijesti nacionalne književnosti (Babić 2016: 28).

Bilo je u prošlosti različitih tumačenja, primjerice u enciklopedijskom svesku br. 2 (1956) u natuknici “Crna Gora”, u poglavlju “Književnost” (o čemu

piše Vido Latković) navodi se kako se poslije pada Crnojevićeve države do kratke “Istorije o Crnoj Gori” Vasilija Petrovića (Moskva 1754) „književna aktivnost u Crnoj Gori svodila uglavnom na prepisivanje starih tekstova i pisanje povremenih hroničarskih beležaka” (Enciklopedija Jugoslavije 1956). Sve se to u znanosti zbivalo u vrijeme kad se književnost Crne Gore još uvijek smatrala sastavnicom srpskog kulturno–književnog prostora. Isto čitamo i u monografiji Milorada Pavića (1970) gdje piše kako je srpska drama tj. sav taj “repertoar pasija u Boki Kotorskoj vezan stilski i po obliku za veoma rasprostranjen repertoar pobožne dramske književnosti zapadnog hrišćanstva koji se neguje duž cele jadranske obale, a posebno u obližnjem Dubrovniku, još od XV. st.” (1970: 240) Tako se u njegovu poglavlju “Srpska barokna drama” nadalje može pročitati kako se „u XII i tokom prve polovice XVIII veka srpska drama neguje u Kotoru, Budimu...” (1970: 238), no isto tako da je „drama u Boki Kotorskoj imala sasvim posebno poreklo” (1970: 238) i da „negde oko godine 1800. još je uvek, po nekakvoj drevnoj tradiciji, o praznicima po gradovima na čelu procesije pronošena pred Veliki petak, valjda, i na Cvetnu sredu, jedna debela ukoričena i ilustrovana knjiga, u kojoj su čuvani stari i uvek ispisivani novi tekstovi prikazanja – dramskih predstava koje su u Boki stoljećima izvođene na otvorenom polju” (1970: 238).

Unutar toga i danas je gorući problem uloge Srpske pravoslavne crkve i još uvijek nepriznavanje autokefalne Crnogorske koja bi itekako jučer i danas crnogorskom narodu osigurala nacionalnu stabilnost i snagu. U tom smislu pretiskana je knjiga don Srećka Vulovića *Tko su bili starosjedoci Boke kotorske* (Babić 2001). Ona je bila odgovor na tadašnje (1999, 2000) crnogorske pretiske studije Erdeljanovića i Nakićenovića u kojima su svi Srbi, a Crnogorci grana srpskog stabla. Jedino u njegovoj studiji stoji Kurelčeva misao koju bismo braća Nikčevići i ja danas potpisali: *Ja Dubrovnika, Boke ni Crne Gore za Srbije priznati ne mogu!* (Babić 2016: 184) Cijelo bokokotorsko ozračje toga stoljeća može se sažeti sljedećem: „Boka kotorska zrcali duhovno svojstvo i zajedništvo Dalmacije, te hrvatsku kulturnu i književnu tradiciju gdje je hrvatski narodni preporod sa svojim središnjim dijelom, ilirizmom, povezao i objedinio hrvatski nacionalni korpus no, svakako, iz svih zapisa nedvojbeno Boka je u tim vremenima srasla s prostorom kojemu danas i politički pripada“ (Babić 2016: 187–188)

Svima koji su pratili njegov rad znana je snaga, upornost i uloga Vojislava Nikčevića u afirmiranju temeljnih identitetskih postulata zemlje kojoj je Cetinje prijestolnica. Takva je i uloga Bokelja, autohtonog hrvatskog puka Boke koji je aktivan dio njezine samobitnosti. Upravo u tom smjeru ide svaki moj književni i znanstveni doprinos, posebno stoga što na neki način pripadam crnogorskoj dijaspori i hrvatskom autohtonom puku u Boki. Te dvije činjenice odredile su moj odnos prema matičnoj domovini Hrvatskoj, rodnoj Boki i Crnoj Gori (Babić 2016: 9). Obojica braće upravo su me usmjeravala tim kolosijekom. Vojislav se družio s velikim imenima hrvatske lingvistike. Milorad također.

Druga nit koja me s Vojislavom (po)vezala je gore navedeni moj članak o Pantićevoj *Književnosti na tlu Crne Gore i Boke kotorske od XVI do XVIII veka* (1990). Ona je smatrana na ovim prostorima najkvalitetnijim prilogom ovoj temi i činilo se da pored poznatih tada prikrivenih autorovih idiosinkrazija u cijeloj knjizi nije zabilježeno niti jedno nazivanje bokeljske građe srpskim imenom. No, pažljivim iščitavanjem došlo se do drugih spoznaja koje su iznesene na Međunarodnom znanstvenom skupu *Savremena crnogorska književnost*, u Nikšiću 2005. i koje govore upravo o izbjegavanju priznanja postojanja hrvatske bokokotorske baštine, ali i svrstavanju crnogorske književnosti u srpski krug (Babić 2006: 397). Na istom simpoziju Vojislav je govorio o *Narodnosnoj, nacionalnoj i jezičkoj identifikaciji crnogorske književnosti* i s mojim izlaganjem pronašao poveznicu i približnu suglasnost u pogledu poimanja i interpretiranja književnosti Boke kotorske (Nikčević 2006: 31)

Dvojica braće su na svim kulturološkim razinama u svojim znanstvenim radovima isticali, promicali i jačali crnogorsku nacionalnu samosvojnost i posebnost. Takva je i znanstvena vizura njihovih radova o Boki. Moj znanstveni put ipak je jače vezan za Miloradove smjerokaze, iako smo se Vojislav i ja susreli na crti nepokolebljive obrane crnogorske državotvornosti koja je bila (i još je) izložena velikosrpskim težnjama. Iz radova obojice zrcali se njihov odnos prema bokokotorskoj književnoj baštini posebno onoj koja pripada hrvatskoj kulturi i književnoj baštini Crne Gore. Riječima Milorada Nikčevića, koje Vojislav drži najbližima istini, ona je u *Kotoru i drugim književno razvijenim sredinama u Boki (Perast, Budva) nastala u društvenim*

uvjetima komuna pod mletačkom dominacijom, a u tematskom, stilskom i jezičnom smislu, s obzirom na hrvatski i latinski izraz, organski je dio i hrvatske književnosti, ali, baštineći iskustvo književnih dodira, ona simultano i povijesno znači inačicu crnogorskoga standarda (Nikčević 2000: 5)

Jasna su moja i Vojislavova neslaganja no iako su nam polazne teze drugačije, cilj nam je bio i ostao isti unutar slobodne, suverene Crne Gore.

Posebnost autohtone hrvatske zajednice samo daje na težini kako suvremenoj crnogorskoj državi tako i bogatoj hrvatskoj baštini koja se čuva na tlu Crne Gore. I ovo nije pamflet ni poklič. Ovo je stvarnost koju živimo i svjesnost situacije u kojoj se nalazimo. Vojislav bi danas, sigurna sam, zahtijevao isto.

LITERATURA:

Babić, Vanda (ur.) (1998), *Hrvatska književnost Boke kotorske do preporoda* (antologija), Erasmus, Zagreb

Babić, Vanda (2001), *Don Srećko Vulović o starosjediocima Boke kotorske*, Diorama, Zagreb

Babić, Vanda (2005), *Razgovor duhovni Vicka Zmajevića*, HKD, Zadar

Babić, Vanda (2006), "Književni povjesničar Miroslav Pantić kao suvremeni proučavatelj književnosti Boke Kotorske", u: Vojislav Nikčević (ur.), *Međunarodni naučni skup Savremena crnogorska književnost: zbornik radova*, Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet u Nikšiću, Nikšić, 397-406.

Babić, Vanda (2008), *Bokeljska muka*, Književni krug, Split

Babić, Vanda (2016), *Kulturalno pamćenje – ogledi o hrvatskoj kulturi i književnosti Boke*, Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, Tivat

Butorac, Pavao (1999), *Kulturna povijest grada Perasta*, Gospa od Škrpjela, Perast

Erdeljanović, Jovan (1997), *Stara Crna Gora. Bokelji* (pretisak), Narodna Biblioteka "Radosav Ljumović", Podgorica

Ljubić, Šime (1865), *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži II*, Riečki E. Mohovića tiskarski kamen. zavod, Rijeka

Nakićenović, Savo (1999), *Boka* (pretisak), CID, Podgorica.

Nikčević, Milorad (2000, *Crnogorci. Književnost*, u: Hrvatska enciklopedija, 5, Leksikografski zavod Miroslava Krleže, Zagreb

Nikčević, Milorad (1995), *Hrvatski i crnogorski književni obzori*, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Zagreb

Nikčević, Milorad (2012), *Crnogorska književnost od 1852. do 1918.*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica

Nikčević, Vojislav (2006), "Kotorska biskupija u identifikaciji književnosti Boke kotorske", u: Jozo Čikeš (ur.), *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture: Boka Kotorska - jedno od izvorišta hrvatske pasionske baštine*, zbornik radova 5. međunarodnog znanstvenog simpozija, Udruga Pasionaska baština, Tivat, 105-130.

Nikčević, Vojislav (2006), "O narodnosnoj, nacionalnoj i jezičkoj identifikaciji crnogorske književnosti", u: Vojislav Nikčević (ur.), *Međunarodni naučni skup Savremena crnogorska književnost: zbornik radova*, Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet u Nikšiću, Nikšić, 23-62

Novak, Slobodan Prosperov (1996, 1997, 1999), *Povijest hrvatske književnosti*, I., II., III., Antibarbarus, Zagreb

Novak, Slobodan Prosperov (2003), *Povijest hrvatske književnosti (Od Bašćanske ploče do danas)*, Golden marketing, Zagreb

Novak, Slobodan Prosperov (2004), *Povijest hrvatske književnosti. Raspeta domovina*, Slobodna Dalmacija, Split

Poezija baroka (1976), (pr. Miloš Milošević i Gracija Brajković), NIP Pobjeda, Titograd

Proza baroka (1978), (pr. Miloš Milošević i Gracija Brajković), NIP Pobjeda, Titograd

Pavić, Milorad (1970), *Historija srpske književnosti baroknog doba 17. i 18. Veka*, Nolit, Beograd

Pantić, Miroslav (1990), *Književnost na tlu Crne Gore i Boke kotorske od XVI do XVIII veka*, Srpska književna zadruga, Beograd

Boka Kotorska in the scientific perspective of Vojislav and Milorad Nikčević

Summary

The two brothers emphasized, promoted and strengthened the Montenegrin national independence and uniqueness at all cultural levels in their scientific works. My scientific path is more strongly connected to Milorad's guidelines, although Vojislav and I met on the line of unwavering defense of Montenegrin statehood, which was (and still is) exposed to the aspirations of Greater Serbia. The works of both of them will show their attitude towards the Boka Kotorska literary heritage, especially that which belongs to the Croatian culture and literary heritage of Montenegro. In the words of Milorad Nikčević, *talking about the role of Kotor and other literary communities in Boka (Perast, Budva) which, created in the social conditions of communes under Venetian domination in thematic, stylistic and linguistic terms, given the Croatian and Latin expression, are an organic part and Croatian literature, but, inheriting the experience of literary touches, they simultaneously and historically mean a version of the Montenegrin standard.*

Their work in relation to the Bay of Kotor will show the unique attitude of two Montenegrin scientists, with prominent Croatian scientists, both in the determination to strengthen Montenegrin statehood and in the specifics of the part of Croatian culture inherited by both countries. The Bay of Kotor occupies a special place in the presented framework.

Keywords: Bay of Kotor, statehood, heritage of Montenegro, Croatian heritage